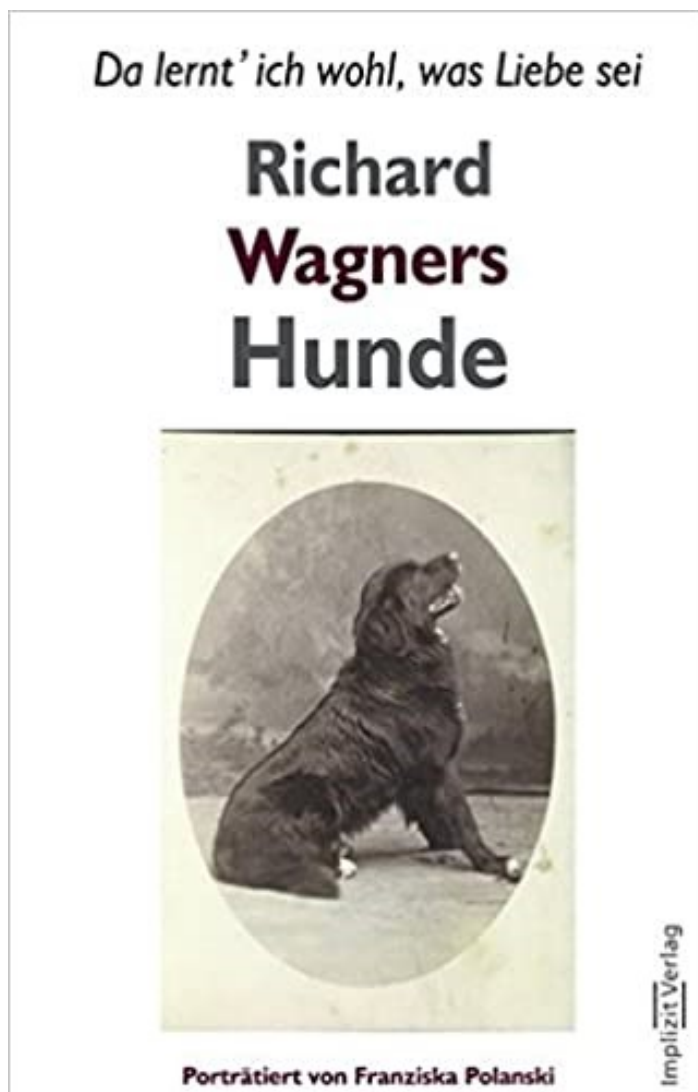

De sympathieke Richard Wagner (deel 1)

door Gustaaf Vossenaar

Er is veel over Richard Wagner geschreven en tot op de dag van vandaag wordt nog steeds veel over hem gepubliceerd. Zo is het onlangs internationaal gepromote boek van Alex Ross 'Wagnerism' een volgende loot aan een enorm oeuvre. Onmiskenbaar is de man tot op de dag van vandaag interessant. Zijn muziekdrama's zijn van een ongekeerde schoonheid en zeggingskracht en de geschriften, waarin hij zijn gedachten en opvattingen uiteen zet, voer voor discussie.

De meningen over de figuur Wagner lopen sterk uiteen. De indruk is dat het in de omgang geen gemakkelijke persoon zal zijn geweest. Twisten, ruzies, onbetrouwbaarheid, overspel, afgunst; je vindt het allemaal terug in zijn leven. Het was een complexe man en het laatste wat je over hem kunt zeggen is dat het ook een heel vriendelijke man was.

Wagner is sympathiek

Maar een mens heeft vele kanten en zo is er ook de zeer sympathieke Wagner, een man die oprecht lief en zorgzaam was. Deze mens is de dierenliefhebber Wagner. Van kinds af aan was hij lief voor dieren en waren er honden als huisdier in zijn leven. Tot aan zijn dood is hij vrijwel altijd omringd geweest door honden. Natuurlijk waren ook er ook nog wel andere huisdieren, zoals papagaaien, maar de band met zijn honden was uitzonderlijk. Iedereen die een hond heeft kan beamen dat wanneer je tegen een hond praat, die een blik van verstandhouding zal geven.

De lijst van honden die Wagner in zijn leven hebben vergezeld is lang, heel lang. Voor zover men dit uit nagelaten geschriften heeft kunnen opmaken waren het er minstens 15; sommige van grote betekenis, anderen hadden een kleinere rol. In het boek "Richard Wagners Hunde" heeft Franziska Polanski uitgeplozen hoe het nu precies zat met de honden die hem in zijn leven hebben vergezeld. Het is een behoorlijk lijstje waarvan hier een selectie de revue passeert. In dit eerste deel komen de honden aan bod die hem tot 1862 vergezelden.

Wagners eerste hond was Rüpel, een bruine poedel, die hem van 1834 tot 1836 in Magdeburg begeleidde. Hij nam hem mee naar het theater waar hij de orkestbak in mocht tot het beest zich blijkbaar misdroeg en bij de artiesteningang werd gezet. Wagner nam hem 's middags na de repetitie weer mee naar huis.

Robber en *Der fliegende Höllander*

Een hond die direct na Rüpel in een turbulente periode van Wagner bij hem kwam, was Robber. Het was een zwarte newfoundlander, die hij van een koopman in Riga had gekocht. Deze bepaald niet kleine hond was goed gezelschap met name in een periode wanneer hij zich alleen voelde. Minna, met wie hij in 1836 was getrouwd, had hem na enkele maanden huwelijk voor korte tijd voor een ander verlaten, en met Robber in huis voelde hij zich in ieder geval niet alleen. Het was een intelligente hond en Wagner was zeer gesteld op dit goedmoedige beest. Zeker zal Wagner met dit dier over zijn gevoelens en gedachten hebben gesproken. In moeilijke tijden is er geen beter gezelschap dan een hond. Kort nadat Mina weer in genade was teruggekeerd, moesten de Wagners wegens hoog opgelopen schulden vluchten uit Riga. Aan Robber hebben we te danken dat Richard en Mina er voor kozen om met de boot naar London te gaan omdat Robber met de boot het makkelijkst mee te nemen was. De stormachtig oversteek via Noorwegen zorgde voor de inspiratie om *der fliegende Höllander* te componeren. Indirect hebben we het dus aan Robber te danken dat Wagner deze opera kon schrijven. Anders was het waarschijnlijk iets als '*Der holprige Postwagen*' geworden.

Een keer via London in Parijs aangekomen verdween de hond. Gestolen? Misschien. Toen hij zijn hond een jaar later in de stad zag, herkende Robber zijn baas. Het dier was inmiddels zeer schuw geworden en toen Wagner op hem af kwam lopen, draaide hij zich om en zette het op een lopen. Bij Eglise Saint Roch verloor Wagner de hond uit het oog. Waarschijnlijk had Robber bij het zien van Wagner het idee dat er weer een onstuimige reis moest worden gemaakt en daar had hij na alle avonturen op zee de snuit van vol. Robber heeft ongetwijfeld zijn heil elders gevonden.

De manier waarop midden 19^e eeuw met honden werd omgegaan, is anders dan de gedomesticeerde manier waarop wij nu in West-Europa met onze huisdieren omgaan. Zeker in de steden waren honden handig om allerlei karretjes te trekken. Marskramers, melk- en eierhandelaren, mandenvlechters; voor iedereen die iets in een stad wilde vervoeren was een hond voor een karretje razend handig. Bovendien stelde honden geen speciale eisen. Etensafval was er voldoende en een hok om beschut te kunnen overnachten was zo getimmerd. Zeker grotere honden waren prima werkdieren en de meeste liepen gewoon los rond.

In Meudon, 9 kilometer ten zuidwesten van Parijs, heeft Wagner in het voorjaar van 1941 op de markt toch nog een hondje gekocht. Hij betaalde daar 3 Franc voor. Omdat hij twijfelde welke naam hij het beestje moest geven, noemde hij het op advies van zijn huisbaas maar '3Franc'.

Peps, de zonneschijn in huis

Na Parijs ging Wagner naar Dresden waar hij, op de dag dat de repetities van Rienzi beginnen, de dwergspaniel Peps van zijn huishoudster kreeg. Naar alle maatstaven is Peps een compleet andere hond dan Robber. We hebben het over een behoorlijk klein, handzaam hondje dat je bij wijze van spreken in de binnenzak zou kunnen meedragen. Kleine honden zijn over het algemeen pienter, nerveus en zijn, als het nodig is, haantje de voorste. Grote honden zijn in de regel goedmoedige, rustige lobbessen. Peps was in ieder geval klein en Wagner was zeer verrukt met dit diertje. In zijn brieven noemde hij hem wel zijn 'Söhnlein' en zichzelf 'Vater des Peps' en hij zal ooit over Peps zeggen 'van alle mannelijk geschapene, is hij mijn beste vriend'.

In de brieven die Wagner schreef komt naar voren dat hij graag met Minna kinderen zou krijgen en dat Peps tot die tijd gezien wordt als een gezinslid en dus alle aandacht krijgt. Bovendien is Peps een belangrijke afleiding in de gevallen dat de emoties en spanningen tussen de echtelieden oplopen.

Peps (1842–1855) blijft zijn hele leven Wagner gezelschap houden. Zo vergezelde het beestje hem op lange wandelingen en mocht hij als enige Wagner gezelschap houden in zijn werkkamer. Peps lag dan achter zijn rug op z'n stoel wanneer hij aan het schrijven was.

De twee waren onafscheidelijk en zoals Wagner verknocht was aan Peps, zal Peps ook zeker de muzikale gave van zijn meester hebben bewonderd. In 1849 maakte hij de vlucht naar Zürich mee naar aanleiding van Wagners deelname aan de Mei-opstand in Dresden en die resulteerde in de verbanning naar Zwitserland.

Een maand voor het overlijden van Peps, schreef Wagner vanuit London aan Minna: *'Gott, das man den guten Kerl doch bald einmal ganz verlieren soll, macht mich recht traurig'*. Na het overlijden van Peps steekt Wagner niet onder stoelen of banken dat hij zeer gesteld was op Peps en hij weent nog dagen bittere tranen. Mocht iemand het graf van het hondje willen bezoeken; ga naar Zurich. In het Vordere Escherhäuser aan de Zeltweg, waar Wagner korte tijd op de tweede verdieping woonde, liggen ergens in de tuin van de schilderes Clementine Stockar-Escher de stoffelijke resten.

Het cadeau van Mathilde

Kort na het overlijden van Peps, komt er een nieuwe hond in huize Wagner. Het is Fips, een dier dat Richard en Minna cadeau krijgen van Mathilde Wesendonck. Het is vermoedelijk een Duitse Wachtelhond, een ras dat in die tijd voor de jacht werd gebruikt. Deze hond maakt van dichtbij de emotionele rollercoaster van zijn eigenaren mee. Richard en Minna zijn steeds meer van elkaar vervreemd geraakt en dan is er Mathilde, de muze, die zich steeds vaker laat zien. Ook is er nog de financiële situatie van de familie Wagner die bepaald niet rooskleurig is maar waar gelukkig Otto Wesendonck hen bij helpt als mecenas. Zo mogen zij in 1857 een riant tuinhuis wonen dat vlakbij de villa staat die de zijdehandelaar Otto op dat moment in Zürich laat bouwen. Daar is Fips op een dag getuige van de ontmoeting van de Wagners met het echtpaar Von Bülow die bij de Wesendonckjes in september op bezoek zijn. Het moet een bijzondere dag zijn geweest; Minna en Richard, die steeds minder gelukkig zijn, Mathilde Wesendonck, die ondertussen een affaire was begonnen met Richard, haar man Otto, die de familie Wagner financieel ondersteunde, en dan komt daar ook nog Cosima op het toneel, de latere echtgenote van Wagner en met wie hij uiteindelijk in 1869 trouwde en kinderen kreeg. Met terugwerkende kracht moet het voor Fips een verwarrend plaatje zijn geweest. De vier liefdes van Wagner bij elkaar; Minna, Mathilde, Cosima en niet te vergeten de trouwe Fips zelf.

Op dit punt in het verhaal richt ik mij even tot de lezer omdat ik mij kan voorstellen dat u dat hele honden gedoe in het leven van Richard Wagner toch wat futiel vindt. De man heeft zoveel belangrijk en groots werk gecreëerd en zoveel interessante mensen ontmoet en beïnvloed dat die honden in zijn leven niet zoveel aandacht verdienen?

Toch vergist u zich daarin. Uit zijn geschriften blijkt dat hij een echte dierenliefhebber was en dat moet invloed hebben gehad op zijn denken. Hij zag honden als meelevende wezens, zelfs als 'betere mensen', en je kunt zeggen dat hij met zijn opvatting ook daarin tot de avant-garde van zijn tijd behoorde. Ook zijn brieven getuigen dat in de lange kinderloze periode met Minna, huisdieren een

Minna met een van de honden.

belangrijke plaats in zijn leven hebben ingenomen. Onze Richard Wagner zou in deze tijd zonder twijfel erelid van de Dierenbescherming zijn geweest.

Goed, was Peps de hond van Richard Wagner, Fips lijkt meer de hond van Minna te worden. Zij heeft snel een band met het dier en geeft hem ook zijn naam. Wagner, die in deze periode vaak van huis is, ziet wel dat Fips zich meer hecht aan Minna maar is zelf ook absoluut dol op het dier (cadeau van Mathilde!). Wanneer Fips met Wagner meegaat naar een kuuroord in Mornex, schrijft hij zeer liefdevol over dit schrandere beestje naar Minna. De beschrijvingen over wat hij met Fips meemaakt zijn ongekend warm.

Richard Wagners Neufundländer Ruf
begraben im Garten des Hauses Wahnfried: „Hier ruht und wacht
Wagners Ruf.“

Minna en Fips: het einde van een relatie

Op 17 augustus 1858 zijn de spanningen in het huwelijk zo hoog opgelopen dat ook Fips niet meer kan bemiddelen. Wagner verlaat zijn vrouw, zijn hond en zijn geliefde Mathilde om naar Venetië te gaan. Fips gaat met Minna mee naar Dresden. Een keer gesetteld in Venetië mist hij het gezelschap van een hond maar durft er toch niet een te kopen omdat hij hoopt de volgende zomer toch weer bij Minna en Fips te zijn. Hij schrijft haar ‘... *eben deshalb schaffe ich mir kein Hundchen an, damit sich Fips dann nicht grämt.*’

Hoe het ook zij, in september '59 reist Wagner naar Parijs om zich met de première van *Tannhäuser* te gaan belasten en hij verheugt zich dan al op de komst van Fips later dat jaar. Dat schrijft hij althans aan Mathilde. In 1860 komt er eindelijk amnestie en mag hij na elf jaar ook weer naar Duitsland reizen. Hij bezoekt Minna, die dan ook in een kuuroord is neergestreken, en samen met Minna en Fips reizen ze terug naar Parijs. Daar werkt hij verder aan *Tannhäuser* en geniet van lange wandelingen met Fips in het Bois des Boulogne.

In de zomer van 1861 komt er een einde aan het samenzijn met Minna in Parijs. Terwijl het echtpaar bezig is om de verhuizing te regelen – Minna terug naar het kuuroord en Wagner naar Wenen – gaat Minna even wandelen met Fips. Het is onduidelijk wat er precies is gebeurd die middag (Minna spreekt over het op straat eten van gif, Richard over een aanrijding met een kar) maar het diertje heeft bij thuiskomst interne verwondingen en veel pijn. Hij bijt per ongeluk Minna op haar mond en Wagner haalt direct een arts bij die hij ook meteen naar de hond laat kijken. Het is geen Dolle Hond maar de arts kan weinig voor het dier betekenen. Fips ligt ineens gekrompen onder het bed van Minna en is de volgende ochtend dood. Wagner reflecteert dat dieren in het kinderloze leven van Minna en Richard van een steeds belangrijkere betekenis zijn geworden. De plotselinge dood van de beminnelijke Fips ‘*trat wie ein letzter Riß in ein längst unmöglich gewordenes Zusammenleben ein.*’

Het was in die tijd de gewoonste zaak van de wereld om hondenlijken op straat te leggen en het door de vuilnisman mee te laten nemen. Maar dat kon Wagner niet over zijn hart verkrijgen en het lukte om stiekem samen met de conciërge een van zijn liefste honden in de tuin van de buurman diep onder een struik te begraven. In een brief aan Mathilde schreef hij ‘Mit diesem Hundchen begrub ich viel!’